

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN YAYGINLAŞTIRILMASINDA VE KORUNMASINDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ BAĞLAMINDA ETİMESGUT BELEDİYESİ VE etiSEM ÖRNEĞİ

Aynur YÜCE

Öğr. Gör., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Ankara

ÖZET

Günümüz dünyasında yerel yönetimler varlıklarını devam ettirmek ve paydaşlarının zihninde olumlu bir imaj ile yer almak için sosyal sorumluluk adına bazı mesuliyetler üstlenmek zorundadır. Bu sorumluluklarını yerine getirmek için, eğitim alanı başta olmak üzere birtakım faaliyetler gerçekleştirmek durumundadır. Bu amaca yönelik olarak da yerel yönetimler, sundukları meslek edindirme kursları ve uygulama faaliyetleri aracılığıyla somut olmayan kültürel miras unsurlarından olan geleneksel sanatların gelecek nesillere aktarılması yönünde misyon üstlenmektedir. Bu misyon belediyelere, halka ulaşarak sosyal sorumluluklarını yerine getirdiklerini ifade etme fırsatı sunmakta ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaya aracılık etmektedir. Bu bağlamda Etimesgut Belediyesi'nin, Etimesgut Belediyesi Sürekli Eğitim ve Uygulama Merkezi (etiSEM) aracılığıyla yürütmekte olduğu somut olmayan kültürün gelecek nesillere aktarımı faaliyet ve sürecinin araştırılması bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasına eğitimleriyle aracılık eden etiSEM' in bu amaca yönelik olarak yaptığı çalışmalar case study (örnek olay incelemesi) yöntemi kullanılarak araştırılmaktadır. Örnek olay incelemesi bağlamında geleneksel keçe ustalığının hem somut olmayan kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması hem bir eğitim ve meslek edindirme aracı olarak belediye tarafından kullanımı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Yerel Yönetim, Geleneksel El Sanatları, Geleneksel Keçe Sanatı, etiSEM.

THE EXAMPLE OF ETİMESGUT MUNICIPALITY AND ETISEM IN REGARD TO ROLE OF THE LOCAL ADMINISTRATIONS FOR POPULARIZATON AND PROTECTON OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

ABSTRACT

In today's world local authorities should take responsibilities in the manner of social life in order to subsist and impress their supporters. In order to fulfil these responsibilities local authorities should perform some activities, notably educational activities. To that end local authorities undertake the mission of handing down the traditional arts which is one of the elements of intangible cultural heritage with their vocational courses and activities. This mission gives municipalities the chance of demonstrating their social responsibility projects by reaching the community and play a role in conveying the intangible cultural heritage to the predecessor generations. In this regard the sujet of this work is to investigation of the activities organised by Etimesgut Municipality in order to convey the intangible cultural heritage which are carried out under the umbrella of ETISEM, which stands for Etimesgut Municipality Continuing Education and Application Center. The courses ETISEM is carrying out in this manner will be worked as a case study. As a part of the case study conveying the traditional felt art mastering will be investigated as both handing down the intangible cultural heritage elements and a tool for providing employment.

Keywords: *Intangible Cultural Heritage, Local Administration, Traditional Hand Crafts, Traditional Felting, etiSEM.*

Giriş

İnsanlık, var oluşundan beri, farklı şartlar içerisinde yaşayabilmek ve ihtiyaçlarını sağlayabilmek için üretmiştir. El sanatları insanların ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmış faaliyetlerdir. İnsanlar, yaptıkları el sanatı ürünlerine, ait oldukları toplumun kültürel özelliklerini, topluma ait beğenilerini ve duygularını yansıtmışlardır.

Kültürlerin ve milletlerin; medeniyet ve uygarlık seviyelerine ulaşabilmelerinin bir yolu da dünyaya bütüncül bakabilmelerine bağlıdır. Bu bütüncül yaklaşım toplum ve kültürlerin sanata ve kültürel mirasa uyumunu gerekli kılmaktadır. Birleşmiş Milletler ve alt örgütü UNESCO uluslararası alanda kültürel kimliği hayatın bir parçası olarak kabul eder ve yaratıcılığın geliştirilmesinin ve kültürel çeşitliliğin korunmasının buna bağlı olduğuna işaret eder. Yönetimler, somut olmayan kültürel miraslarını ve bu mirasları gelecek kuşaklara aktarmalarına katkı sağlayacak kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamaları, temsilleri, anlatımları, bilgileri, becerileri ve bunlara ilişkin araç- gereç ve kültürel mekânları bu amaç odaklı dikkate almak zorundadır (Çelepi, 2003: 15). Bu bağlamda Somut Olmayan Kültürel Miras, toplumların kültürel kimliklerinin bir parçası olarak kuşaktan kuşağa aktarılmak suretiyle günümüze kadar getirdikleri değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması da kültürel zenginliğin bir göstergesidir. Bu mirasın korunması ve kuşaklara aktarılmasında yerel yönetimlere de önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimler, sundukları meslek edindirme kursları ve uygulama faaliyetleri aracılığıyla somut olmayan kültürel miras unsurlarından olan geleneksel sanatların gelecek nesillere aktarılması yönünde önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Bu misyon belediyelere, halka ulaşarak sosyal sorumluluklarını ifade etme fırsatı sunmakta ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaya aracılık etmektedir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması düşüncesi, folklor kavramı ile ortaya çıkmış, gelişmiş ve buna bağlı olarak birçok konuyu gündeme getirmiştir. Bu düşünce UNESCO'nun 1972 Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmaları sırasında uluslararası bir araca dönüşmüştür. Bu bağlamda da Bolivya, 1973 yılında Yazar Hakları Evrensel Sözleşmesi'ne "folklorun korunması" ile ilgili bir protokol eklenmesini önermiştir. Bu protokolün eklenmesinden sonra "folklor" bir UNESCO terimi niteliği kazanmıştır. Bunun yanı sıra 2002 yılında İstanbul'da gerçekleşen, Kültür Bakanları Üçüncü Yuvarlak Masa Toplantısı, "Kültürel Çeşitliliğin Aynasında Somut Olmayan Kültürel Miras" başlıklı konuya yeni bir boyut kazandırmıştır. Bütün bu gelişmelerle beraber, bu toplantıdan bir yıl sonra "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi", üç yıl sonra ise "Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi" UNESCO'da kabul

edilmiştir. UNESCO tarafından kabul edilen ilk sözleşme somut olmayan kültürel mirasların korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını istemektedir. İkinci sözleşme ise insanlığın kültürel ifade çeşitliliğinin önemine vurgu yapmaktadır. (Oğuz, 2009:8) Günümüzde kültürel yaratımın, aktarım ve tüketimin, farklılaştığı ve dijital ortama taşındığı dikkate alınacak olursa, (Özdemir,2009:223-240) kültürel mirasın korunmasının öneminin bilincine varıldığında gelecek kuşaklara aktarılmasının kolaylaştığı aşikârdır. Kültürel mirasın korunmasında sürece toplumun her kesiminin katılması ve toplumsal bilinç, eğitim ve katılımı ile destek vermesi önemlidir. İnsanların kültür konusunda daha duyarlı ve korumacı reflexler oluşturması ve bu kapsamda oluşacak farkındalıkların kültür endüstrisine aktararak çeşitliliğinin korunmasına katkı sağlamasına her iki sözleşmede de dikkat çekilmektedir. UNESCO'nun bu iki sözleşmesi, insanlığın binlerce yılda yarattığı ve bir şekilde günümüze getirdiği somut olmayan kültürel mirasların kaybolma tehlikesi altında olduğunu, bu kayboluşun ise kültürel ifade çeşitliliğini ortadan kaldırmakta olduğunu savunmakta, bunu önlemeye yönelik sorumluluklar üstlenmeye dikkat çekmekte ve birtakım adımların varlığını gerekli kılmaktadır. (Oğuz, 2009:12) Bu süreçte de yerel yönetimler somut olmayan kültürel mirasını örgün ve yaygın eğitim alanına, kent yaşamına taşıyarak, bu kültürel mirasın korunmasında sosyal sorumluluk adına önemli bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın konusu, yerel yönetimlerin somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaygınlaştırılmasında oynadığı rolleri oluşturmaktadır. Yerel yönetimler sundukları meslek edindirme kursları ve uygulama faaliyetleri aracılığıyla somut olmayan kültürel miras unsurlarından olan geleneksel sanatların gelecek nesillere aktarılması yönünde önemli misyon üstlenmektedir. Bu misyon belediyelere, halka ulaşarak sosyal sorumluluklarını ifade etme fırsatı sunmakta ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamakta araç olmaktadır.

Bu anlamda Etimesgut Belediyesi etiSEM aracılığıyla kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sürecinde, Etimesgut Belediyesi'nin Etimesgut Belediyesi Sürekli Eğitim ve Uygulama Merkezi (etiSEM) aracılığıyla yürütmekte olduğu somut olmayan kültürün gelecek nesillere aktarımı süreci, örnek olay (Case study) incelemesi metodu kullanılarak analiz edilmektedir. Örnek olay incelemesi bağlamında geleneksel keçe ustalığının belediye tarafından hem bir eğitim ve meslek

edindirme aracı olarak kullanımı, hem de somut olmayan kültürel mirasın gelecek nesillere nasıl aktarıldığı araştırılmaktadır.

1.Somut Olmayan Kültürel Mirasın Tanımı ve Tarihsel Gelişim Süreci

Kültür, ülkeden ülkeye değişen, o ülkeye ait özellikleri yansıtan sanat, halk dansları, edebiyat, mimari, heykeltıraşlık, dil, gelenekler, inanışlar, giyim tarzı gibi unsurlar bir ülkenin değerler bütünüdür. Dünya üzerinde varlık gösteren bütün ülkeler kendilerini diğer kültürlerden farklı kılan değerleriyle kendi kimliğini oluşturmaktadır. (Can,2009: 39). Yaşanmışlıkların, tecrübelerin, duyguların, düşüncelerin, görülenlerin, duyulanların ve yaşananların bütünü olarak gelecek kuşaklara aktarılan bu miras, ülkenin zenginliğinin göstergesi ve yansıması olarak tanımlanmaktadır.

Kültürel miras, insanın birlikte yaşamasından ve etkileşiminden doğan binlerce yıllık deneyiminin, aklının ve yaratıcılığının bugüne ulaşmayı başarmış kalıntıları olarak tanımlanabilir. Geçmişin izleri diye düşündüğümüzde, aklımıza önce arkeoloji ve tarih ile ilgili kalıntılar gelse de, kültürel miras; bir değerler bütünü olarak; kimliğimizle, yaşadıklarımızla, deneyimlerimizle, kültürümüzle, tarihimizle ilgili somut ve somut olmayan varlıkların ve değerlerin tümüdür. Kültürel miras geçmişle bugün arasında bağlantı kurarak, içinde yaşanan kültüre ve dünyaya temel değerler oluşturur. Manevi anlamda ise insanların hayatlarını zenginleştiren (Aksoy vd.,2012:34) ve hayatına anlam katan bu miras, geçmişten günümüze yaşananların aktarıldığı izler olarak; kültürel mirasın yapıtaşlarıdır.

Kültürel miras; geçmişten miras alınan ve değişik gerekçelerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak varlığı olan, yaşanmışlıkların yansıtıldığı ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünüdür. Kuşaktan kuşağa aktararak gelen her türlü değerlerin kuşaklar için sahip çıkılması gerektiğine inanıldığından tüm bu değerler bütünü "Kültürel Miras" olarak nitelendirilmektedir. (Can,2009:5) Kültürel miras, çoğunlukla, eserleri (tablolar, çizimler, baskılar, mozaikler, heykeller), tarihi anıtlar ve binaların yanı sıra, arkeolojik kazıları hatırlatır. Ancak, kültürel miras kavramı bundan da

geniştir ve yavaş yavaş insan yaratıcılığı ve ifadesinin her türünü (fotoğraflar, belgeler, kitaplar ve yazmalar, aletler, vb.) kapsayacak şekilde gelişmiştir. Bu kavram bireysel nesnelere veya koleksiyonlar olarak, olumlu bir ulusal imaj geliştirmede ve ulusal kimlik oluşturmada temel dinamiklerden birisi olarak, (Aktaran Coşar, 2017:2) geçmişten günümüze yaşanan, duyulan, görülen ve tecrübe edilenlerin bir yansıması olarak tanımlanmaktadır. Geçmiş ile günümüz arasında bağlantıyı kuran değerler bütünü olarak, yaşanmışlıkların izleri ve yansımalarını içeren bu miras, geçmişi günümüze taşımaktadır. Geçmişle günümüzde bir köprü olarak, geçmişin zenginliklerini günümüze taşıyan bu miras, günümüz insanların yaşantılarını da zenginleştirmektedir. Günümüz insanına sunduğu zenginlikler ve yarattığı değerler ile deneyimlerin ve yaşanmışlıkların günümüze aktarılmasını sağlayan bu izler günümüz insanının geleceğini tasarlamasına da katkıları sunmaktadır.

Günümüz dünyasında iletişim ve teknolojinin gücü, birçok alanda olduğu gibi kültürel miras alanına da yansımaları beraberinde getirmektedir. Somut kültürel miras zamana göre değişmezken; somut olmayan kültürel miras ise, zaman içerisinde küreselleşmenin etkisiyle değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Bu nedenle, somut olmayan kültürel miras yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmakta, kaybolma ve unutulması gündeme gelmektedir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaşatılması gerekliliğinin bilincine varılması ve bu mirası korumak için gerekli önlemlerin alınması bu anlamda önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu mirasın korunması adına önemli adımların atılmasında yapılan projeler ve etkinlikler ile toplumların kimliğinin korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarması mümkün olabilmektedir. (Li, Wu ve Cai, 2008'den aktaran Coşar, 2017:3). UNESCO tarafından kabul edilen sözleşme somut olmayan kültürel mirasların korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını istemektedir.

Bu anlamda da UNESCO gibi uluslararası kurumlar tarafından hazırlanan sözleşmelerde, uluslararası hukuk metinlerinde ya da ulusal düzeyde kullanılan yasalarda ve yönergelerde kullanılan kültürel miras şu şekilde kategorize edilmektedir (Aksoy ve Ünsal, 2012:34; Can,2009:3).

- Somut Kültürel Miras: Taşınır kültürel miras (tablolar, heykeller, sikkeler, el yazmaları, arkeolojik eserler vb.) ve taşınmaz kültürel miras (anıtlar, arkeolojik Sit alanları, tarihi kent dokuları vb.) olarak ifade edilebilir. Somut Kültürel Miras, binaları, tarihi yerleri, anıtları ve insan eliyle yapılmış her türlü şeyi kapsar ve gelecek nesiller için korunması, saklanması önemli görülen eserlerdir. Bunlar genellikle arkeoloji, mimari, teknolojik ve bilimsel eserlerdir. Somut kültürel miras; gelecek nesillere aktarılmak üzere korunması gereken eserlerdir. Bu eserlerin müzelerde ya da kilise gibi yapılarda sergilenmeye başlamasıyla koruma süreci de gündeme gelmiş, bu eserleri koruma amacıyla uzun yıllar öncesinde çalışmalar başlamıştır.
- Sualtı Kültürel Mirası: Su altı kültürel mirası, Batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri içermektedir.
- Somut Olmayan Kültürel Miras: Somut olmayan kültürel miras, sözlü gelenekler, gösteri sanatları, ritüeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Somut olmayan kültürel miras elle tutulamayan, gözle görülemeyen değerlerdir. Bunlar; gelenekler, dil, inanışlar, müzik, şarkılar, danslar, gösteriler, tekerlemeler, hikâyeler ve şiirler gibi öğelerdir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması da toplumlar için önemli olmakla birlikte, bunların korunması somut kültürel miras eserlerine göre daha güçtür. Kayıt altına alınmayan somut olmayan kültürel miras eserleri bunlara vakıf olan kişilerin ölümüyle unutulmaya yüz tutmuştur. Bu anlamda somut kültürel miras eserlerinin müze ve galeriler gibi alanlarda korunması sağlanırken, somut olmayan kültürel mirasın korunması amacıyla bütün bunların kayıt altına alınmaları zaman almış ve daha sonraları gerçekleşmiştir. Dünyadaki iletişim araçlarının artması ve refah seviyesinin yükselmesiyle beraber toplumlar birbirleriyle daha kolay iletişim kurmaya başlamışlar, böylelikle de toplumların dili, gelenekleri, görenekleri, inanışları diğer toplumlardan daha kolay etkilenir olmuştur. Toplumlar arasındaki bilgi akışı, geçişler kültürel zenginliklerinin de etkilenerek yok olmasına sebep olmuştur. Özellikle gençlerin diğer kültürlerden kolay etkilenen bireyler olması, somut olmayan kültürel mirası koruma konusunda duyarlı olmalarını güçleştirmektedir. Bu da mirasın korunmasını güçleştirmektedir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması bu mirasa duyarlı olmayı, bu

mirasın korunmasının önemine inanmayı gerekli kılmaktadır.

- Doğal Miras: Kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar doğal miras kategorisinde yer almaktadır. Doğal kültürel miras da somut kültürel mirasın bir parçasıdır, bunlar genellikle turizm sektörü için cazibe merkezi olarak görülüp değerlendirilen ve korunması gereken alanlardır.

2. Somut Olmayan Kültürel Bir Miras Alanı Olarak Geleneksel El Sanatları

İnsanlığın var olmasından beri, yaşam şartları içerisinde insanlar yaşama ihtiyaçlarını sağlayabilmek için üretmişlerdir. El sanatları insanın ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmıştır. İnsanlar ait oldukları toplumun kültürel özelliklerini, topluma ait beğenilerini ve duygularını el sanatlarına da yansıtılmışlardır. Bu yüzden el sanatları üretildiği döneme ait bir belge olma özelliğini de taşımaktadır. Bu sanatlar, üretildiği toplumun geçmiş ile bağlantı kurmasına aracı olmaktadır. Bu nedenle el sanatları, kültürel değerlerin yaşatılması ve korunmasında da önemli roller üstlenmektedir. El sanatları toplumların yaşayışları, ekonomik şartları ve inançları ile ilgili bilgi veren önemli izler olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle bir toplumun kültürü açısından el sanatları, geçmişi yansıtarak geleceğe taşıyan, geçmiş ile bağ kurarak geleceği şekillendirmede rehberlik eden, geçmişin tecrübelerini bize aktaran yapısıyla büyük önem arz etmektedir.

Toplumsal yaşamda sanat ve el sanatlarına gereken önemi göstermeyen toplumların, çağın gerisinde kalması dikkat çekicidir. Sanatı ve sanatçıyı koruyacak, sanatın eğitimini amaçtan yoksun bırakmayacak, insanlığın, toplumun sanat gerçeği ile yalnız kalmasını sağlayabilecek kendisine özgü güçlü bir kültür ve sanat politikasının olması, (Kahveci, 1998: 392) buna ilişkin hükümet politikaların oluşturulması, kültürleri güçlü ve zengin kılacaktır.

El sanatı eserleri, üretildiği döneme ait bir belge olma özelliğini de üzerinde taşımaktadır. Geçmiş ile bağlantı kurulmasına aracı olmaktadır. Kültürel değerlerin yaşatılması ve korunmasında rol üstlenmektedir.

Çoğu el sanatı, günlük yaşamda işlevsel olmasına rağmen zamanla güncellenemedikleri ve zamana uygun olmadıklarından işlevlerini yitirmiştir. Toplumumuzun büyük kesiminde kullanılan, günümüz

insanın unuttuğu birçok el sanatı, gereken duyarlılık gösterilmediği, ilgi görmediği ve korunamadığı için, kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu bağlamda bu konuya ilişkin olarak, mevcut koşulların, dünyaca yaşanan gelişmelerin oluşturduğu ve yeni eğilimlerin belirlediği yaşam gereği, geleneksel değerler (el sanatı ürünlerde) değişime uğramakta, ortadan kalkmakta ve geleneksel el sanatlarının çoğu ticari ürüne dönüşmektedir. Konuya ilişkin tartışılan bir unsur başka unsur, kültür tarihi açısından çok önemli olan, değişime uğrayan, kaybolan bu değerlerin sonraki kuşaklara aktarılması sorundur (Öztürk, 1997: 295'den aktaran Öztürk, 2005: 69). Bu değerler gelecek kuşaklara aktarılmadığı ve korunmadığı sürece bu kültürel zenginlikler, kaybolma ve unutulma riskini beraberinde getirecektir.

Bu bağlamda milleti millet yapan kendi halk kültürüdür. Halk kültürünün önemli dallarından biri de el sanatlarıdır. Bu sanatlar, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi de görmektedir. Toplumların kültür hazinesi olan bu sanatlar, geçmiş ile günümüz arasında bağlantıyı kuran değerler bütünü olarak, yaşanmışlıkların izleri ve yansımalarını da içermektedir. Geçmiş günümüze taşıyan bu sanatlar, geçmişin zenginliklerini günümüze taşıyan miraslar olarak, günümüz insanların yaşantılarını da zenginleştirmektedir. Günümüz insanına sunduğu zenginlikler ve yarattığı değerler ile deneyimlerin ve yaşanmışlıkların günümüze aktarılmasını sağlayan izler olarak, günümüz toplumlarının geleceğini tasarlamasına önemli katkıları beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda bu zenginlikler, toplumun sosyo-kültürel yapısını, ekonomik yapısını ve geçmişi ile geleceği arasında iletişimini sağlayan önemli belgeler olarak geleceğe ışık tutmaktadır.

Bütün bu kültürel zenginliklerin bir başka boyutunu da bu zenginliklerin ülkenin var olan değerlerini tanıtmaya verdiği katkı oluşturmaktadır. Bir ülkenin el sanatları bu anlamda hiçbir şekilde göz ardı edilemeyecek potansiyel bir güce sahiptir. Bazı istatistiklere göre bir ülkenin turizm gelirleri içerisinde en büyük payı el sanatları ürünlerinin oluşturması dikkat çekicidir. Bu nedenle turizm amaçlı el sanatlarının pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine rehberlik etmesi, hem kültürel değerlerimize sahip çıkmak hem de ekonomiye katkı sağlamak adına önemlidir. El sanatlarının günümüzde var olduğu bölgenin tanıtımına ve

turizm potansiyeline istihdam sağlayarak ekonomik kalkınmasına önemli katkılarda bulunduğu gerçeği, içinde bulunduğu ülkeye yeni bir değer alanı yaratmada önemli bir misyon üstlenmektedir. El sanatları bu sayede buldukları yere turistik bir çekicilik sağladığı gibi, işgücü niteliğinin artmasına yol açarak istihdama katkı sağlamasıyla da önemli bir değer alanı olarak tanımlanmaktadır. (Bayazit vd.,2012:902). Bir ülkenin kalkınmasındaki önemli öğelerden biri olarak ülkenin maddi ve manevi kültürünün araştırılıp bilinmesi ve yaygınlaştırılıp korunması aynı zamanda geçmiş değerlerin gelecek kuşaklara iletilmesinde el sanatları bir iletişim aracı olarak değerlendirilmektedir. El sanatları aynı zamanda ekonomik, kültürel, sosyal dayanışma, paylaşım ve rehabilitasyon aracı olarak da önemli bir kazanımlar alanı olarak nitelendirilmektedir.

3. Geleneksel El Sanatlarından Keçe Sanatı

Kültürel değerler, yüzyıllar boyu toplumların sanat anlayışlarını ve yaşamsal alanlarını gelecek kuşaklara iletmekte önemli bir görev üstlenmiştir. Dünya üzerinde en eski tekstil örneği olarak bilinen tepme keçe sanatı; Orta Asya göçebe yaşam biçiminin sonucu olarak gelişmiştir. Geleneksel keçenin Çinlilerin ‘keçe diyarı’ olarak adlandırdıkları bölgelerde göçebe Türk boyları tarafından kullanıldığı bilinmektedir. (Helier, 1992’den aktaran Ergenekon, 1999:1) Türk boyları, göçebe olarak gittikleri yerlere keçe sanatını da beraberlerinde götürmüşlerdir.

Bir topluma farklı kimlik kazandıran ve onu diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerin başında “gelenekleri” gelmektedir. Türklerde tarih boyunca kendilerine has geleneklerinin yapılan el sanatlarına da yansması önemlidir. Bu oluşumda göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçiş etkili olmuştur. Başlangıçta örtünerek doğa koşullarından korunmak için kullanılan giyim eşyaları zaman içerisinde sosyal, ekonomik, kültürel ve dini değerlerden etkilenecek bölgesel ve milli özellikleri yansıtmıştır. Türk kültürü içerisinde var olan geleneksel el sanatları, toplumda farklılaşan yaşamsal ihtiyaçlarla beraber sürekli gelişim ve değişim içerisinde. Gelenekteki değişim olgusuna paralel olarak “Keçecilik” sanatı da başta ihtiyaçlardan doğmuş, toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenmiş, yaşamın birçok alanında kullanılmıştır.

Türklerde tarih boyunca giyim kuşam kültürünün içinde yer alan keçe, yaşamsal ihtiyaçları karşılamanın yanı sıra toplumda statü göstergesi ürünlerin yapımında da kullanılmıştır. Özellikle önceki dönemlerde yaygın olarak kullanılan keçe başlıklar kişilerin toplumdaki yerini yansıtan önemli objelerdi. Tarihsel süreçte Keçecilik sanatı da toplumla birlikte değişim ve dönüşüme uğrayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Keçe, modanın etkisi ile farklı biçimlere bürünerek giyim kuşam kültürü içinde her geçen gün kendisine yeni alanlar bulmaya devam etmektedir. (Begiç, 2016: 287). Keçenin Türk giyim kuşam kültürü içindeki yeri ve tarihsel süreçteki değişimlerine, çalışmanın devamında yer verilecektir.

El sanatları içerisinde en eski tekniklerden biri olan tepme keçe sanatı; Orta Asya'ya özgü göçebe yaşam şeklinin bir unsuru olarak gelişmiştir. Türklerin Orta Asya'dan itibaren yaşamında yer alan keçe, ilk kez 'kidhiz' adı ile ifade edilmiştir. (Ögel, 1975'den aktaran Ergenekon, 1999:1)

Tepme keçelerin temel hammaddesi olarak deri ürünü olarak hayvansal lif grubunda yer alan yün lifi kullanılmaktadır. Lifi incelik, uzunluk, mukavemet gibi fiziksel niteliklerinden biri olan keçeleşme işlemi, merinos, kaba karışık yapağı, tiftik, deve yünü vb. deri ürünü hayvansal lifler olan keratin yapılı liflerde görülmektedir. Bu özellik ipekte, bitkisel, madensel ve yapma liflerde yer almamaktadır. Keçeleşme işleminde deri ürünü, hayvansal liflerin örtü hücrelerinin birbirinden ayrılmayacak şekilde birbirine bağlanmasıyla oluşmaktadır. Diğer bir deyişle deri ürünü hayvansal liflerin yüzey yapısından doğan ve bazı lif nitelikleriyle ilgili olarak değişik değer gösteren keçeleşmenin, PH, nem, ısı, basınç, hareket ve işlem süresi gibi bazı dış faktörlerin etkisi ile dönüştüğü görülmektedir (Ergenekon, 1999).

En eski keçe örnekleri, Altay dağlarında Pazırık Kurganları'nda yapılan kazılarda bulunmuştur. İklimin soğuk olması sayesinde mezarlarda meydana gelen donma, eşyaların çoğunun çürümeden günümüze kadar korunmasını sağlamıştır. Keçeden yapılmış olan eyer örtüsü, en eski tekstil örneklerindedir. Kurganlardan değişik keçe ürünleri çıkarılmıştır. Çıkarılan ürünler arasında, kadın başlığı, töz, örtü gibi eşyalar yer almaktadır. Göçebe olarak yaşayan Türk toplulukları yaşadıkları çadırlarda, giydikleri giysilerde, yaygı olarak kullandıkları halı, kilim gibi

günlük hayatta kullandıkları çeşitli eşyaları üretirken keçe malzemesi kullanmışlardır. Bu ürünleri üretebilmek için yetiştirdikleri hayvanların yünlerinden yararlanmışlar, ürünlerin yapımında kendi buldukları geleneksel yöntemleri kullanmışlardır. El sanatı ürünü olan keçe ile çadır, yaygı, giysi, ev eşyası, eyer örtüsü, halı, kilim gibi ürünleri kendi geleneksel yöntemleriyle yapmışlardır. Bu örneklerdeki tepme keçeler desenlenirken applike tekniği kullanılmıştır. Türk el Sanatlarının başlıca örneklerinin verildiği alan olması nedeniyle Pazırık Kurganı, oldukça önemli bir yere sahiptir. Pazırık Kurganında Türklerin ileriki çağlarda kaftan olaraklandırırdıkları giysinin en ilkel şekli bulunmaktadır. Pazırık Kurganlarında ele geçirilen keçe çoraplar, çizmeler, taraklar, gözgüler (aynalar), dönemin Türk yaşam biçimi hakkında bilgi vermektedir. Pazırıkta bulunan keçe ürünler, göçebe Türklere ait kültür öğeleridir (Ergenekon, 1999:5-23).

Resim 1: Ural-Altay Pazırık Kurganından Örnekler

Keçecilik sanatı için önem arz eden doğal boyacılık, Pazırık Kurganından çıkarılan ve dünyanın en eski halısı olarak kabul edilen “Pazırık Halısı” nda kullanılmıştır. Keçecilik sanatı için önemli bir örnek olan bu halı-keçe örneği, applike tekniği ile yapılmış en erken örneklerden biridir (Karadağ, 2007: 8–94).

Tepme keçe sanatı, Göktürkler tarafından da kullanılmış ve bu sanata önem verilmiştir. Bu önem Kağanların tahta çıkış törenlerinde tepme keçe yaygılar (örtüler) kullanmalarından da anlaşılmaktadır. Kağanın kendisine tabi beyler tarafından bir keçe üzerinde havaya kaldırılması ve daha sonra güneşin döndüğü yönde, dokuz kez otağın etrafında döndürülmesi geleneği bir ritüel olarak kullanılmaktaydı. Tüm bu tarihi bilgiler, tepme keçeden yapılmış yaygıların, ev eşyası olarak kullanılmalarının yanı sıra aynı zamanda hukuk ve devlet sembolü olduğunu da göstermektedir. (Ergenekon, 1999: 18)

Resim 2: Dünyanın En Eski Halılarından Biri Olan Pazırık Keçe Halısı

11. yüzyıl ortalarından itibaren Anadolu'ya göçmeye başlayan Türk boyları keçeyi de beraberlerinde getirmişlerdir. Selçuklular döneminde keçeden yapılmış çadır ve eyer örtüsü geleneğini sürdürmüşlerdir. Giyim ve kuşamlarında da tepme keçeden yapılmış giysiler kullanmışlardır.

Tepme keçe yapımı üç aşamadan oluşan bir işlemdir. Birinci işlemde yün atılarak, desenli keçe yapılacaksa öncelikle desen hazırlanır. İkinci işlemde ise yünün saçımı, desen oluşturma ve pişirme işlemleri gerçekleştirilir. Üçüncü işlem, bitirme işlemidir. Keçe yıkanıp kurutulur.

Keçe yapımında kullanılan yünler Mayıs ayı kirkımından (ilk kirkımdan) elde edilen yünlerdir. Kirkımın ardından hayvanlardan elde edilen yün, pıtrak ve pisliklerden temizlenmesi için iyice didiklenir. Yünler yay ve tokmakla lifler birbirinden tamamen ayrılana kadar atma işlemi yapılır. Keçe ustasının daha önce yapmış olduğu iyice dövülmüş “pasta” olarak adlandırılan renkli keçeler desene göre kesilerek hasırın üzerine yerleştirilir. Motifleri tamamen örtecek şekilde yün yayılır. Süpürge yardımı ile yünün üzeri ılık sabunlu su serpilir keçe ıslatılır. Hasırla birlikte sarılarak rulo haline getirilen keçe tepme işleminde rulonun dağılmaması için iple sarılarak sıkıca bağlanır ve tepme işlemine geçilir. Tepme işlemi 30-40 dakika ayakla kuvvet uygulanarak yapılan bir işlemdir. Birkaç kişinin birlikte ritimli ve senkronize hareketleri ile gerçekleştirilir. Tek ayakla ve kuvvet kullanılarak üzerine basılan rulo, bir ileri bir geri hareket ettirilerek zemin boyunca tepilir. Zemin sonuna gelindiğinde rulonun diğer tarafına geçilerek aynı işlem tekrar ettirilir. Tepme işlemi sonunda açılan keçenin bozuk kenarlarının düzeltilmesi yapılır. Bu işlem “Çatki” olarak adlandırılır. İlk tepme işleminden sonra çatkısı yapılan ham keçe “pişirme” aşamasına geçilerek, yeniden ıslatılıp sarılır ve ikinci kez tepme işlemine geçilir. Teknolojinin gelişimi günümüzde Keçe yapımını kolaylaştırmaktadır. Günümüzde keçe ustaları, yay ve tokmak yerine hallaç makinesi; tepme işlemi için insan gücü yerine tepme makinesi kullanmaktadır. Keçe yapımını kolaylaştıran ve süreyi azaltan makineler kullanılarak yapılan keçede işlem sırasında bir farklılık yoktur. Bitirme işlemi olarak, keçe yıkanır ve tekrar sıkı bir rulo yapılır. Rulo yere dik bir konumda bekletilip, içinde kalan suyun iyice süzülmesi sağlanır (Çeliker,2011: 8-10) Keçenin yıkandıktan sonra askıya alınıp kurutulması ile keçeleştirme işlemi bitirilmiş olur.

4. Yerel Yönetimlerin Kültürel Mirasın Korunması ve Transferindeki Rolü

Kentler, büyüme süreçlerinde küreselleşmenin etkisiyle kendi kimliklerini ve ruhlarını zaman içerisinde yitirmekte, Mc Luhan'ın ifadesi ile küresel bir köy haline gelmekte, tek tip olmakta ve kendi özelliklerini kaybetmektedir (Radstrom, 2011: 91'den aktaran Ak, 2017:888).

Küreselleşme, geleneksel ve yerel özellikleri, karakteristik yapıları yok etme riskini de beraberinde getirmektedir. Toplumlar değişirken küreselleşmenin yansımaları, dokuların yayılmasına olanak sağlasa da aynı zamanda küreselleşme yerel ve özgün kente ait dokuları bozmaktadır. Bu bağlamda, sıradan, hiçbir topluluğa ait olmayan ve geleneksel olmayan modeller oluşmaktadır. (Uslu, 2009: 53'den aktaran Ak, 2017:888). Kent merkezlerinde buldukları coğrafyaya ait olmayan ürünleri, dokuları, restoranları, yiyecekleri, hediyelik eşyaları barındıran ve adına "everywhere city" denilen kavram "her yer şehirleri" olarak tanımlanabilir. (Akman vd., 2013: 50'den aktaran Ak, 2017:888) Bu şehirlerde kültürel mirasın korunmasına ilişkin olumsuz yansımalar, şehre ait olmayan kültürlerin şehir dokusuna yerleştirildiği bir durumu karşımıza çıkarmaktadır. Bu şehirler, aynı zamanda Klon şehirler (clone towns) olarak da adlandırılmaktadır. Klon şehirlerde kendi kimliklerini kaybetme ile geleneksel dokuların yitirildiği bir yapı dikkat çekicidir. Günümüzde sağlıklı bir alternatif bir model oluşturmak düşüncesi, yavaş kentin başlangıç noktası olmuştur (Toplu, 2012: 11'den aktaran Ak, 2017: 888). Yavaş kent (cittaslow) hareketi, Ritzer'in 'Toplumun McDonald aştırılması' adını verdiği durumun karşısında yer alan bir direnişi ifade etmektedir. Yavaş kent (cittaslow) küçük kentlerin, büyük metropol olma yolunda hızla ilerlerken kendi karakteristik özelliklerini korumaları gerektiği düşüncesi ile, yaşanan şehrin kültürel değerlerinin farkına varan, sahip olduğu değerleri bilen ve koruyan bir biçimde yaşamayı ifade etmektedir. (Akman vd., 2013: 42'den aktaran Ak, 2017: 888). Birincil hedefi, yerel sakinlerin yaşam kalitesini iyileştirmek olan, İtalya'dan başlayıp tüm dünyaya yayılan yavaş kent hareketi, oldukça kısa bir süre içinde uluslararası bir ağ haline gelerek alternatif bir kent ve aynı zamanda bir yaşam modeli olarak kendini göstermiştir (Sırım, 2012: 119'dan aktaran Ak, 2017: 887).

Yerel zanaat, tat ve sanatı, sadece önceki kuşakların hatırlayabildiği kavramlar olmaktan çıkarmak için bunları çocuklar, gençler ve kente gelen misafirler ile paylaşmak gerekmektedir. Bu kavram ile şehirlerin geleceklerini güvence altına alabilmeleri sağlanırken geçmişin koruma altına alınmasına da olanak sağlanmıştır. Bu sayede yerel yönetimler için bir yol haritası şekillenmiştir. Bu bağlamda, bu kavram çarpık yapılaşmaya, küreselleşme ve rant sağlama adına şehrin bütün değerlerinin hiçe sayılmasına, hızlı ve

modern yaşama adına kentlinin kendi geleneklerine, göreneklerine ve bireyi parçası olduğu toplumdaki giderek ayrıştırılmasına karşı olan bir kavramdır. Somut olmayan kültürel miras içinde yeme-içme kültürü ve geleneksel el sanatları önemli yer tutmaktadır. Alanda ilk önce, 1989 yılında ayaküstü atıştırmanın (fast food) yayılışına karşı bir duruş olarak “Yavaş Yemek” (Slow Food) akımı ortaya çıkmıştır (Radstorm, 2005’den aktaran Ak, 2012:884)). Yavaş yemek hareketinin başarıya ulaşması sonucunda İtalyanlar, “Yavaş Şehir” (Cittaslow) hareketini gündeme getirmişlerdir. İtalyanca Citta (şehir) ve İngilizce Slow (yavaş) kelimelerinin oluşturduğu “Cittaslow” terimi sakin şehir manasına gelmektedir.

İtalya’daki dört küçük kasabanın (Greve in Chianti, Bra, Orvieto, Positano) Belediye Başkanları’nın imzası ile yavaş şehir ağı oluşturulmuştur. 28 ülkede 182 üyeye sahip yavaş şehir ağı (cittaslowturkiye.org, 25.04.2018) küreselleşmenin şehirlerin tarihi kültürel dokusunu, yaşayanların ve yaşam tarzını standartlaştırmasını ve kente ait özelliklerini ortadan kaldırmasını engellemek için yavaş yemek akımından beslenerek ortaya çıkmış bir “Kentler Birliği Projesi”dir (Mayer ve Knox, 2006’dan Aktaran Ak, 2017:891). Küreselleşmenin sonucu olarak, homojen mekânlardan biri olmak istemeyen, yerel ve geleneksel kimliğini ve taşıdığı değerleri koruyarak dünya platformunda yer almak arzusunda olan kasaba ve şehirlerin üye olduğu bir birliktir. Yavaş şehir anlayışında şehirlerin hangi alanlarda önemli ve özel olduklarını tespit etmeleri ve bu değerlerini muhafaza edebilmek için yöntemler geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Şehir dokusunun, kültürünün, tarihinin, renginin, müziğinin ve hikâyesinin uyum içinde, şehir sakinleri ve şehri ziyaret edenlerin mutlu olup keyif alabilecekleri bir hızda yaşanmasıdır.

Kültürel mirasın muhafaza edilmesinde ana amaçların başında kültürel fakirleşmeyi bertaraf etmek gelmektedir. Kültürel zenginliklerin korunması için son yıllarda birçok çalışmalar yapılmaktadır. Kentlerin gelenek ve göreneklerini korunması, mimari dokusunun korunması, geleneksel el sanatlarının yok olmasının önüne geçilerek gelişiminin sağlanması, yöresel üretimin desteklenmesi ve geleneksel mutfağın korunması, bu çalışmaların başlıcaları olarak sayılabilmektedir. Kadınların kendilerine ait geleneksel dokuyu korumada önemli rolleri vardır.

Mutfakta etkin olarak rol almaları el sanatları ile ilgili evlerinde yapmış oldukları üretimler dolaylı olarak geleneksel mutfak ve geleneksel el sanatlarının korunmasına etki sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Slow food (yavaş yemek) ve slow city (yavaş şehir) akımları da kültürel mirasın korunmasında ve yaygınlaştırılmasında fayda sağlamaktadır.

Doğduğu şehirde, evde yemek pişirerek dantel-oya ve benzeri el işlerini öğrenerek büyüyen kadınlar, ürettikleri ve yaptıklarıyla somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır. Modern dünya ile birlikte kadın, geleneksel mutfak yerine daha pratik ve hazır gıdalarla beslenme şekline geçmek durumunda kalmaktadır. Bu süreç, beraberinde geleneksel el sanatları ile ilgilenen kadın sayısında düşüşü ve birçok geleneksel el sanatının yok olmasına sebebiyet vermektedir. Son yıllarda gerek ekonomik koşullar gerekse geleneksel mutfak ve el sanatlarının değerinin göz önüne alınmasından dolayı, kültürel mirasın korumaya yönelik faaliyetler ile birlikte ev kadınları da bu alanlardaki tecrübe ve kuşaktan kuşağa aktarılan becerileri ortaya koymaya başlamışlardır. Kadınlara yönelik hem maddi bir gelir elde etmek hem de kültürel mirasın korunması amacıyla yapılan projelerin sayısı artmaya başlamıştır. Doğal bir sonuç olarak kadın, kendi işgücünün karşılığını farketmeye başlamıştır. Bununla birlikte kadınların maddi olarak hareket kapasitesi artmaktadır (Coşar; 2017, 4-5).

Bu çalışmaların sonucuna bakmak gerekirse, ekonomik, tanıtım ve kültürel açılarından değerlendirilebilir. El emeğinin değer kazanması, ev hanımlarının çalışma hayatında yerini alması, yeni istihdam alanlarının yaratılması, organik üretimin ve pazarın teşvik edilmesi, kente turist olarak daha fazla insanın gelmesi ile halkın maddi gelirinin artması ve düzenlenen sosyal ve kültürel faaliyet sayısında görülen artış ile beraber birçok yansımaları da beraberinde getirmektedir. Bu yansımaların olduğu alanlardan birisi de yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimlerin, somut olmayan kültürel değerleri koruyup yeni nesillere aktarmada önemli rol oynadığı görülmektedir.

Yerel yönetimler, insanlara toplumsal, ekonomik, siyasal ve teknik hizmetlerden yararlanabilme imkânı sunmaktadır. Yerel yönetimler belediyeçiliğin fiziksel özelliklerine dair hizmet üretme anlamının ötesinde sosyal ve kültürel sorumluluğu üstlenmesi; kentte yaşayanları kaynaştırıcı,

birlikteliği teşvik edici unsurları ortaya çıkarmaktadır. Özellikle belediyelerin kent kültürü ve kentlilik bilinci oluşturabilmek için bölge tarihi ve dokusuyla bağ kuran, kültürel özelliklerini yansıtan projeler üretmesi, insanların yaşadığı yöre ile aidiyetini arttırması bakımından önemlidir. Bu amaca yönelik Etimesgut Belediyesinin eğitim projesi olan etiSEM de bu kent kültürünün ve bilincinin oluşmasında etkin bir güç olarak tanımlanmaktadır.

5. Kent Kültürü Kazandırmada Etimesgut Belediyesinin Sosyal Sorumluluk Projesi Olarak etiSEM

Kültür, sahip olduğumuz soyut değerleri fiziksel çevredeki somut değerlere dönüştürerek hayatımıza yansımaları beraberinde getirmektedir. Kültürün soyut değerlerinin somut yapılara dönüştürülmesinin aracı olarak sanatın ve el sanatının kentte yaşayanların hafızasında kent kimliğine ilişkin yarattığı izler, bu kültürel mirasın temelini oluşturmaktadır (Kutlu ve Göksel, 2014: 14-19'dan aktaran Batal, 2016: 32).

Anadolu'nun yüzyıllardan beri biriktirdiği kültürel mirasın kentte yaşayan insanların kendilerini kente ait hissetmelerinde, kenti sahiplenmelerinde, kentleşme ve kent kültürünün oluşmasında önemli bir dinamik olduğu aşikârdır. Kültürel hizmetler, diğer hizmetlerin yerine getirilebilmesinde önemli alanlardan biridir.

Kültürel hizmetlerin etkin bir şekilde sunulduğu kentlerde de, yerel yönetimler kent kültürü kazandırmada önemli bir misyon üstlenmektedir. Bu bağlamda yerel ihtiyaçlar karşısında ortak tutum takınabilmek ve kentlilik bilinci oluşturmada kültürel miraslar önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Kentte geçmişten günümüze dek yaşayan insanların meydana getirdiği değer ve birikimlerin oluşturduğu kent kültürü, farklı kültürlerden gelen insanların yaşadıkları kentin değerlerini benimsemelerini sağlamada önemli bir değer alanıdır. (Kurt, 2011:266'dan aktaran Batal, 2016:29). Bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında, kültürel öğelerinin korunması ve gündelik hayata yansıtılıp, yaşatılmasında (Keleş, 2005: 14'ten aktaran Batal, 2016: 29) yerel yönetimler önemli değer alanları yaratmaktadırlar. Bu sorumluluklar kapsamında oluşturulan projelerin önemli bir örneğini etiSEM oluşturmaktadır.

Kentlilik kavramını üretebilmek için de Anadolu'nun ortak yaşam zenginlikleri bizlere çok kıymetli tarihi tecrübeler sunmaktadır. Anadolu'nun bin yıllardan beslenen medeniyet ve dayanışma erdemlerini yaşatabildiğimiz oranda kent kültürümüz geliştirilebilir. Geleneksel keçe de Anadolu'dan günümüze aktarılan ve unutulmaya yüz tutmuş bir el sanatı olarak desteklenmesi ve gelecek kuşaklara unutulmadan aktarılması gereken somut olmayan kültürel miras unsurlarından bir tanesidir. Etimesgut Belediyesi, etiSEM projesi ile bu geleneksel sanatın öğretilerek gelecek kuşaklara aktarılmasına aracılık etmektedir.

Bu çalışmada Etimesgut Belediyesinin etiSEM sosyal projesi ile geleneksel el sanatlarından birisi olan keçenin öğretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasının örneği olarak etiSEM kursları kapsamında verilen keçe kurslarının "case study" olarak incelenmesi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Örnek olay inceleme araştırmasında, belirli bir süre içerisinde az sayıda olay, pek çok özellik bakımından derinlemesine incelenir. Örnek olaylar bireyler, gruplar, kurumlar, olaylar, coğrafi birimler ve hareketler olabilir. Veriler kapsamlı ve ayrıntılıdır. Bir örnek olay çalışmasında, araştırmacı yoğun olarak bir ya da iki örnek olayı araştırabilir ya da kısıtlı sayıdaki örnek olayı birçok etken üzerine yoğunlaşarak karşılaştırabilir (Neuman, 2007). Bu çalışmada da az sayıdaki örnek olay, geleceğe yönelik hedefleri, eğitime yükledikleri anlam ve öz-düzenleme süreçleri üzerinden ele alınmıştır.

Çoğu örnek olay araştırmasında olduğu gibi bu çalışmada da nitel araştırma yaklaşımı kullanılmış ve kısıtlı sayıdaki örnek olay birçok etken üzerinden karşılaştırılarak ele alınmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada keçe kursları ve bu kursların örnek olay olarak analizi yapılmış ve kültürel mirasların korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir misyon üstlenen Etimesgut Belediyesinin etiSEM örneği incelenmiştir.

etiSEM Projesi; Ekonomik, Sosyal, Kültürel alanlarda katkıları beraberinde getirmektedir.

5.1. etiSEM'in Sosyal Etkisi

Etimesgut Belediyesi olarak etiSEM aracılığıyla verilen eğitimler insanların sosyal yaşam alanlarına da dokunmaktadır. İnsanların boş

zamanlarını verimli bir şekilde değerlendirmesini sağlayarak, insanların rehabilite edilmesine katkıda bulunmaktadır.

Kişisel gelişim ve eğitim dersleriyle de iş ve sosyal hayatta iletişimi kolaylaştırmayı sağlamaktadır. Ziya Gökalp Sosyal Tesisleri Aile Akademisi toplumun en önemli parçası olan ailenin, aile bireylerine gerektiğinde destek olacak bir gelişim merkezidir. Aile danışmanları; Aile terapisi, Çift ve Evlilik Terapisi, Çift ilişkisini Güçlendirme-Sağlıklı İletişim, Ailede Boşanma Süreci, Çocuk ve Ergen Danışmanlığı alanlarında ailelere destek vermektedir.

5.2. etiSEM'in Ekonomik Etkisi

Etimesgut Belediyesi, kurduğu Etimesgut Belediyesi Sürekli Eğitim ve Uygulama Merkezleriyle (etiSEM) başta gençler olmak üzere toplumun tüm kesimlerini meslek sahibi yapmaktadır. Bu girişimi ile kadın ve genç işgücünü durağandan aktif hale getirmektedir.

Proje kapsamında bilişim teknolojileri, büro yönetimi, çocuk gelişimi, el sanatları, giyim üretimi, grafik-fotoğrafçılık, güzellik, kişisel gelişim, müzik ve görsel sanatlar' gibi ana branşlarda ve 50'den fazla yan dalda meslek kursları açmaktadır. Kurslar Gazi Üniversitesi'nin uzman öğretmenleri tarafından verilmektedir. Kursu tamamlayanlar MEB onaylı sertifika sahibi olmaktadır. Mesleki eğitimini tamamlayıp sertifika sahibi olan vatandaşların iş bulmaları kolaylaşmaktadır. etiSEM, bu yaptıklarıyla ekonomik değer yaratmaktadır. Bu bağlamda etiSEM projesi dâhilinde; 28.201 kişi meslek sahibi olmuş, 1539 farklı kurs açılmıştır. Aynı şekilde etiSEM, 2017-2018 güz döneminde 4. 886 kursiyer yetiştirilmiştir.

5.3. etiSEM'in Kültürel Etkisi

Kentlerin kendilerine ait özellikleri, dokusu, yaşam şekli ve mimarisi o şehrin kimliğini oluşturmaktadır. Kent kültürü şehrin karakteristik özellikleri ve kimliği olarak karşımıza çıkan bir kavramdır. Kent ve uygarlık kavramları birbirinden ayrılmayan iki kavramdır. Yüzyıllardır kentleri yönetenler ve kent sakinleri değişse de kente ait değerler, kent sakinleri ve yerel yönetimler eliyle kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Yerel yönetimler o yerde yaşayan insanların yaşadığı mekâna aidiyet duygusu ile bağlanmasını ve kendini o yere ait hissetmesine yönelik olarak etkinlikler gerçekleştirmek zorundadırlar. Bu bağlamda yerel yönetimlere

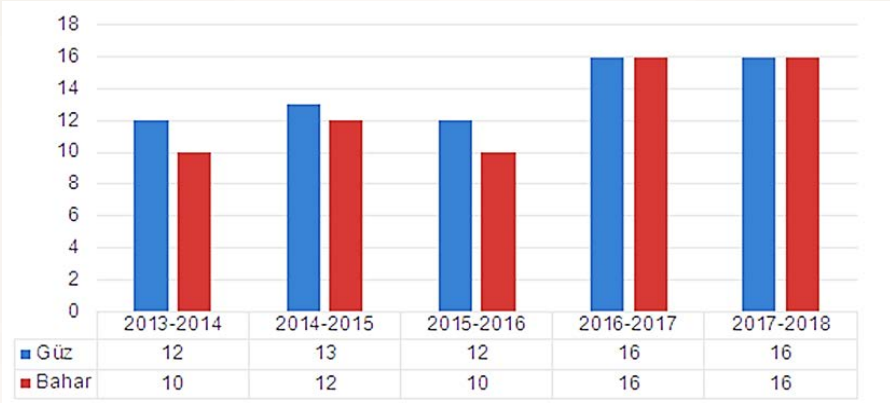
önemli görevler düşmektedir. Yerel yönetimler, kültürel faaliyetler ile kent halkının kültürel ihtiyaçlarını karşılamak ve kentlinin aidiyet duygusunu da güçlendirmek için sosyal sorumluluk projeleri yapmaktadır. Bu sosyal sorumluluk projeleri ile kente ait kültürel miras, bir taraftan korunurken diğer taraftan da yaygınlaştırılmakta ve gelecek kuşaklara aktarılmaya aracılık etmektedir.

Kültürel alanların ve kültürümüzün tanıtım ve aktarımının yapılması, (DPT; 2006: 13) gibi kültüre ilişkin boyutlar yanında kültürel zenginlik ve çeşitliliğimizin tanınıp sahiplenilmesi, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ve kültürel özgünlüğünün maddi-manevi bütün boyutlarıyla gelecek kuşaklara aktarılmasında yerel yönetimler önemli işlevler üstlenmektedir. Bu bağlamda etiSEM, bütün bu amaçları desteklemeye uygun olarak, somut olmayan kültürel mirasın yaygınlaştırılması ve korunmasına çok önemli katkılar sağlamaktadır. “etiSEM” Satuk Buğrahan Türk İslam Sanatları Eğitim Merkezinde` Keçe, ebru, ahşap boyama, hüsn-i hat, kat’ı, çini gibi milli sanatlar öğretilmektedir ve unutulmaya yüz tutmuş geleneksel sanatların yaygınlaştırılmasına katkı sağlanmaktadır. Bu bağlamda kültürel ve sosyal bir hizmet, başarı ile yerine getirilmektedir.

Etimesgut Belediyesi, unutulmaya yüz tutmuş geleneksel Türk el sanatlarından Keçenin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için yeni keçe ustaları yetiştirmektedir. “etiSEM” Satuk Buğrahan Türk İslam sanatları Eğitim Merkezinde açılan keçe kursu, bu sanatı öğrenmek isteyenlere akademik düzeyde eğitim veren bir merkez olma özelliğini taşımaktadır.

Etimesgut Belediyesi tarafından kurulan keçe atölyesinde, yünler sabırla dövülerek istenilen kıvama getirilmektedir. Zorlu sürecin ardından tamamlanan keçeye daha sonra işlemler yapılmaktadır. Günlük hayatta giysi, aksesuar ve dekorasyon amaçlı kullanılan keçeler, merkezin vitrinlerini süslemektedir. Atölyede ıslak ve iğne keçe yöntemiyle çalışmalar yapılmaktadır. Keçe sanatıyla ilgilenen kursiyerler kökeni Orta Asya’ya kadar uzanan bu sanatı öğrenmenin mutluluğunu yaşarken somut olmayan kültürel miras olan keçe sanatını da yaşatmaya devam etmektedirler.

Anadolu Gazetesi'nde yer alan bir haberde Etimesgut Belediye Başkanı Enver Demirel, etiSEM projesi ile ilgili şunları söylemiştir: “ ‘Bize Ait Olanı Yaşatıyoruz’ felsefesine sahip olan Satuk Buğrahan Türk İslam Sanatları Eğitim Merkezinde, unutulmaya yüz tutmuş geleneksel Türk-İslam sanatlarını yeniden hayata kazandırmaktadır. Geleneksel Türk-İslam sanatlarına ilgi duyan yüzlerce kursiyer ebru, ahşap boyama, keçe, hüsn-i hat, kat'ı, çini gibi milli sanatları öğrenmektedir. Unutulmaya yüz tutmuş geleneksel sanatların canlandırılmasına, yaygınlaştırılmasına katkı sağlanmaktadır. Bu bakımdan milli ve sosyal bir hizmet yerine getirilmektedir. 2012 yılından itibaren etiSEM projesi hayata geçirilmiştir ve kuruluşundan günümüze kadar, eğitim alan binlerce kursiyeri istihdam alanına kazandırması ve sahip olduğumuz somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasına ve bu mirasın korunmasına aracılık eden büyük bir proje olarak değerlendirilmektedir” (etiSEM, 25.04.2018).

Tablo 1: Satuk Buğrahan Geleneksel Türk İslam Sanatları Eğitim Merkezi 2012-2018 Yılları Arası Geleneksel Keçe Kursiyer Sayısı

etiSEM'den alınan bilgilere göre: yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi yıllara göre geleneksel keçe sanatına gösterilen ilginin artarak yükselen bir grafik çizdiği görülmektedir.

Resim 3: etiSEM Geleneksel keçe öğretmeni, keçe ustası OĞUZ KOÇ 'un arşivinden alınmıştır.

Etimesgut Belediye Başkanı Enver Demirel'in, etiSEM'in meslek kazandırmasıyla ilgili yaptığı bir konuşma Gönül Dergisi'nde şu şekilde yer almıştır: "Etimesgut Belediyesi, kurduğu Etimesgut Belediyesi Sürekli Eğitim ve Uygulama Merkezleriyle (etiSEM) başta gençler olmak üzere toplumun tüm kesimlerini meslek sahibi yapıyor. Proje kapsamında 'Bilişim teknolojileri, büro yönetimi, çocuk gelişimi, el sanatları, giyim üretimi, grafik-fotoğrafçılık, güzellik, kişisel gelişim, müzik ve görsel sanatlar' gibi ana branşlarda ve 50'den fazla yan dalda meslek kursları açılıyor. Kurslar Gazi Üniversitesi'nin uzman eğitmenleri tarafından veriliyor. Kursu tamamlayanlar MEB onaylı sertifika sahibi oluyorlar. Mesleki eğitimini tamamlayıp sertifika sahibi olan vatandaşların iş bulmaları kolaylaşıyor."

etiSEM'in internet sitesinde yer alan, Anadolu Gazetesi'nden yapılmış bir alıntıya göre ise Enver Demirel: "Geleneksel Milli Sanatlarımızın icra edilebileceği güzel atölyeler ve çalışma alanları oluşturduk. Alanlarında uzman eğitmen ve usta kadromuzla kursiyerlere bu sanatları öğretiyoruz. Öğrenenler de inşallah bir başkasına öğretecek ve asırların birikimiyle bu günlere ulaşan bu sanatlarımız hep yaşayacak. Gayemiz; bize Türk milletine ait olana sahip çıkmak, yaşamak ve yaşatmaktır" demiştir. Bunun yanı sıra, yapılan bu çalışmanın kadın emeğinin mesleğe dönüşmesinde yerel yönetimlerin bir rolü olduğunu ve kurumsal sosyal sorumluluk ile somut olmayan kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımına aracılık etmenin mutluluk verdiğini söylemiştir.

Satuk Buğrahan Türk İslam Sanatları Eğitim Merkezinde, unutulmaya yüz tutmuş olan geleneksel Keçe sanatı yeniden hayata kazandırılmaktadır. Geleneksel Keçe sanatına ilgi duyan yüzlerce kursiyer Anadolu'nun milli sanatını öğrenmektedir. Bu kursiyerler unutulmaya yüz tutmuş geleneksel bir sanat olan geleneksel keçenin canlandırılmasına, yaygınlaştırılmasına katkı sağlanmaktadır. Bu bakımdan kursiyerler, milli ve sosyal bir hizmet yerine getirilmektedir. etiSEM geleneksel keçe kurslarında haftanın 3 günü temel ıslak keçe eğitimi verilmektedir. MEB ve Çankaya Üniversitesi onaylı sertifika programı bir yılda iki farklı dönem olarak hizmet vermektedir.

etiSEM geleneksel keçe öğreticisi Oğuz Koç keçe kursları hakkında şunları söylemiştir: “Farklı yaş gruplarından oluşan ıslak keçe kursumuzda ıslak keçe ile ilgili bütün geleneksel ve modern tekniklerle üretilen ürünler her yılsonu sergiyle halkın beğenisine sunulmaktadır. Üretim aşaması zor olan geleneksel keçe sanatına insanların ilgisini çekmek ve bu alanda üretim yaptırmak alana önemli bir kazanım yaratmaktadır. Kursun bitiminde atölye açan, geleneksel keçe üretimi yapan kursiyerler bu sanatın unutulmamasını ve alanın canlanmasını sağlamaktadır. Kursu bitiren bazı kursiyerler, Türkiye'nin turistik bölgelerinde açtıkları atölyelerde üretim yapmaktadır. Ülke değerlerinin tanıtımında bu mezun kursiyerler kültür elçiliği görevini üstlenmektedirler. Alana her anlamda katkı sağlayan etiSEM, somut olmayan kültürel değerleri korumakta ve yaygınlaştırılmasında önemli bir rolü başarı ile gerçekleştirmektedir.”

Sonuç

Yerel yönetimler, kültürel hizmetlerin etkin bir şekilde sunulduğu kentlerde de, kent kültürü kazandırmada ve aidiyet duygusu yaratmada önemli bir misyon üstlenmektedir. Bu bağlamda kentlilik bilinci oluşturmada kültürel miraslar da önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Kentte geçmişten günümüze kadar yaşayan insanların meydana getirdiği değer ve birikimlerin oluşturduğu kent kültürü, farklı kültürlerden gelen insanların yaşadıkları kentin değerlerini benimsemelerini sağlamada ve bu değerleri benimsetme ve kabul etmede önemli bir değer alanıdır. Bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında, kültürel öğelerinin korunması ve gündelik hayata yansıtılıp, yaşatılmasında yerel yönetimlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluklar bağlamında oluşturulan projelerin önemli bir örneğini de etiSEM oluşturmaktadır.

Yerel yönetimler, yaptıkları bu projeler ile insanlara toplumsal, ekonomik, siyasal ve teknik hizmetlerden yararlanabilme imkânı sunmaktadır. Yerel yönetimler belediyeciliğin fiziksel özelliklerine dair hizmet üretme anlamının ötesinde sosyal ve kültürel sorumluluğu üstlenmesi; kentte yaşayanları kaynaştırıcı, birlikteliği teşvik edici bir unsur ortaya çıkarmaktadır. Özellikle belediyelerin kent kültürü ve kentlilik bilinci oluşturabilmek için bölge tarihi ve dokusuyla bağ kuran, kültürel özelliklerini yansıtan projeler üretmesi, insanların yaşadığı yerlerle duygusal bir bağ kurmada ve o yere aidiyetin sağlanması bakımından önemlidir. Bu amaca yönelik Etimesgut Belediyesinin eğitim projesi olan etiSEM’de bu kent kültürünün ve bilincinin oluşmasında etkin bir güç alanı olarak tanımlanmaktadır.

Yerel yönetimler somut olmayan kültürel mirasını örgün ve yaygın eğitim alanına, kent yaşamına taşıyarak, bu kültürel mirasın korunmasında sosyal sorumluluk adına önemli bir rol üstlenmektedir. Yerel yönetimlerin bu önemli rolü, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaygınlaştırılmasına aracılık etmektedir. Yerel yönetimler sundukları meslek edindirme kursları ve uygulama faaliyetleri aracılığıyla somut olmayan kültürel miras unsurlarından olan geleneksel sanatların gelecek nesillere aktarılması yönünde önemli misyon üstlenmektedir. Bu misyon belediyelere, halka ulaşarak sosyal sorumluluklarını ifade etme fırsatı sunmakta ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamakta araç olmaktadır.

Yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen eğitimler, somut olmayan kültürel mirasın korunması, yeniden üretimi ve gündelik hayatta tekrar kullanıma sunularak yer bularak somut olmayan kültürel mirasın aktarımını sağlamaktadır. Yerel yönetimler tarafından verilen hizmetler istihdam sağlama, boş zamanın kullanımı gibi konularda değer kazandırmaktadır. Kültürel mirasların korunmasında, yerel yönetimler önemli misyonlar üstlenir. Bütün bu değerler ekonomik, kültürel ve sosyal alandaki katkıları ile beraberinde getirmektedir. Yerel yönetimlerde bu katkılarla beraber kentleşme bilinci ve kentlilik kültürünün oluşmasında önemli değer alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Etimesgut Belediyesi etiSEM aracılığıyla bu değer alanlarını etkinleştirmektedir. Geleneksel Keçe de bu değer alanlarında birisi olarak bu sanatın gelecek kuşaklara aktarılıp ve unutulmamasında etiSEM çok önemli bir görevi yerine getirmektedir. Öğrenmenin beşikten mezara kadar devam etmesi düsturunu benimsemektedir. Kültürel miras geçmişle bugün arasında bağlantı kurarak, içinde yaşanılan kültüre ve dünyaya temel değerler oluşturur. Manevi anlamda ise insanların hayatlarını zenginleştiren ve hayatına anlam katan bu miras, geçmişten günümüze yaşananların aktarıldığı izler olarak; kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktararak, bu kültürel değerleri yaşatmaktadır.

Bu anlamda el sanatları toplumların yaşayışları, ekonomik şartları ve inançları ile ilgili bilgi veren önemli izler olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle bir toplumun kültürü açısından el sanatları, geçmişi yansıtarak geleceğe taşıyan, geçmiş ile bağ kurarak geleceği şekillendirmede rehberlik eden, geçmişin tecrübelerini bize aktaran yapısıyla büyük önem arz etmektedir. Toplumsal yaşamda sanat ve el sanatlarına gereken önemi göstermeyen toplumların, çağın gerisinde kalması dikkat çekicidir. Sanatı ve sanatçıyı koruyacak, sanatın eğitimini amaçtan yoksun bırakmayacak, insanlığın, toplumun sanat gerçeği ile yalnız kalmasını sağlayabilecek kendisine özgü güçlü bir kültür ve sanat politikasının olması, kültürleri güçlü ve zengin kılacaktır.

Bir topluma farklı kimlik kazandıran ve onu diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerin başında “gelenekleri” gelmektedir. Kültürel mirasın muhafaza edilmesinde ana amaçların başında kültürel fakirleşmeyi bertaraf etmek gelmektedir. Kültürel zenginliklerin korunması için son yıllarda birçok çalışmalar yapılmaktadır. Kentlerin gelenek ve göreneklerini korunması, mimari dokusunun korunması, geleneksel el sanatlarının yok olmasının önüne geçilerek gelişiminin sağlanması, yöresel üretimin desteklenmesi ve geleneksel mutfağın korunması, bu çalışmaların başlıcaları olarak sayılabilmektedir.

El emeğinin değer kazanması, ev hanımlarının çalışma hayatında yerini alması, yeni istihdam alanlarının yaratılması, organik üretimin ve pazarın teşvik edilmesi, kente turist olarak daha fazla insanın gelmesi ile halkın maddi gelirinin artması ve düzenlenen sosyal ve kültürel faaliyet sayısında

görülen artış ile beraber birçok yansımaları da beraberinde getirmektedir. Bu yansımaların olduğu alanlardan birisi de yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimlerin, somut olmayan kültürel değerleri koruyup yeni nesillere aktarmada önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu anlamda Etimesgut Belediyesi, unutulmaya yüz tutmuş geleneksel Türk el sanatlarından Keçenin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için yeni keçe ustaları yetiştirmektedir. “ETİSEM” Satuk Buğrahan Türk İslam sanatları Eğitim Merkezinde açılan keçe kursu, bu sanatı öğrenmek isteyenlere akademik düzeyde eğitim veren bir merkez olma özelliğini taşımaktadır. Geleneksel değerlerinin tanıtımında bu kurslar kültür elçiliği görevini üstlenmektedirler. Alana her anlamda katkı sağlayan etiSEM, somut olmayan kültürel değerleri korumakta ve yaygınlaştırılmasında önemli bir rolü başarı ile gerçekleştirmektedir.”

Kaynaklar

- Ak, D. (2017). Yavaş Kent (Cittaslow) Hareketi Ve Türkiye Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:52.
- Aksoy A, Ünsal D. (2012). Kültürel Miras Yönetimi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Batal, S. (2016). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Görev Tanımında Yeni Bir Misyon: Kent Kültürü Kazandırma ve Kentlileştirme. Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi. Cilt:11, Sayı:3.
- Bayazit, M , Ceylan, U , Saylan, U . (2012). Geleneksel El Sanatlarının Bölge Turizmine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt:1, Sayı:1.
- Begić, H . (2016). Giyim–Kuşam Kültüründe Keçe Sanatına Tarihsel Bir Bakış. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 40.
- Can, Müşerref (2009) Kültürel Miras ve Müzecilik, Kültür ve Turizm Bakanlığı Çalışma Raporu, Ankara
- Cittaslow Uluslararası Organizasyonu. <https://cittaslowturkiye.org/#cittaslow> Erişim: 25.04.2018.
- Coşar, Y. (2017). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Kadın Emeğinin Rolü. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 38.
- Çelepi, M . (2016). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Üniversite Gençliği. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt B, Sayı: 3.
- Çeliker, D . (2011). Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik Ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler. Art-e Sanat Dergisi, Cilt: 4, Sayı:8.
- DPT, 2006, Kültür IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) Özel ihtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Ergenekon, C. (1999). Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi, Renk, Desen, Teknik ve Kullanım Özellikleri. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78805/tepme-kecelerin-tarihi-gelisimi-renk-desen-teknik-ve-ku-.html>
- etiSEM Etimesgut Belediyesi Sürekli Araştırma ve Uygulama Merkezi. etisem'de Keçe Sanatı Yaşatılıyor | Anadolu Gazetesi. <http://etiSEM.etimesgut.bel.tr/basin/detay/17> Erişim: 15.04.2018.
- Genç, M , Öztürk, N , Çeliker, D . (2017). Isparta’da Mutaflık ve Son Mutaflık Nuri Akkulak Mutaflık. Art-e Sanat Dergisi, Clit: 10, Sayı: 20.
- Gönül Kültür ve Medeniyet Dergisi, İnsanımızın Geleceğine Yatırım Yapıyoruz / Etimesgut Belediye Başkanı Enver Demirel, <http://www.gonuldergisi.com/insanimizin-gelecegine-yatirim-yapiyoruz-etimesgut-belediye-baskani-enver-demirel.html> Erişim: 20.04.2018.
- Gür, S . (2012). Anadolu’nun Sanat Objesine Dönüşen Kültürel Değeri Keçe. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1.
- Kahveci, M. (1998). 21. Yüzyıla Girerken Geleneksel Türk El Sanatları, Erişim: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/mucella_kahveci_21.yuzyila%20girenken_geleneksel_turk_el_sanatlari.pdf

- Karadağ, R. (2007). Doğal Boyamacılık. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Neuman, W. L.(2007). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (2 cilt), Yayın Odası: İstanbul.
- Oğuz, M. Ö. (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği. Milli Folklor, Sayı: 82.
- Özdemir, N. (2010). Kültür Ekonomisi Ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi. Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı:84.
- Öztürk, İ . (2005). Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu (Tarihçe, Sorunlar, Öneriler). Sanat Dergisi, Cilt: 0, Sayı: 7.